

Németh László

Karácsonyi levél

1966. december 26.

Kedves Csillám!

Tavalyi karácsonyi levelemmel nem volt szerencsénk. De mit tegyek, ha úgy odatöpörödtem unokáink közé, hogy én is csak írásbeli dolgozattal mutathattam ki szeretetemet? Születésnapodra hozzálatok hát ehhez a kis fogalmazványhoz, áttekintést adva életünk s viszonyunk alakulására az elmúlt negyvenegyedik házas esztendőnkbe.

*

Írói pályámnak tán az utolsó volt a leggyászosabb éve. Nem azért, mert egyéni vereség ért; könyveim elfogytak, a négyszeres bemutató a legnagyobb drámaírói sikerek egyike, amelyet magyar szerző megért. Még azért sem, mert munkásságom után pontot kellett tennem; virtus volt, hogy tizenhárom évi betegség után került rá sor. Az ügy áll reménytelen rosszul. Utólag könnyű kihámozni, mi volt az én tudatos-öntudatlan célom: a magyarság bomlását, amennyire az írói eszközökkel lehet, megállítani. S nemcsak a magyarság bomlása gyorsul óráról órára, megsemmisülőben van a mi kétszáz éves közösségi irodalmunk is, amelytől még néhány éve azt vártam, hogy a szaporuló értelmiséget átjárva öntudatot, összetartozást, büszkeséget ébreszthető góccá válhat a mi fizikai s lelki szétszóródásainkban. Kultúrpolitikánknak a népi írók vitája óta egyik fő célja volt a magyar sors gondját hordó irodalom lejárata, megsemmisítése. De ami a brosúráknak nem sikerült, sikerül a jó irodalomra reá bocsátott ponyvának, a rádió, televízió *Szabó családjának*, *Belphegorjának*, s az igényesebb olvasókat sznobbá [...] nyugatimádatok [?], *Weissnek Marat halálának*. 56-ban jó irodalom és kelendő irodalom egy volt, ma Szilvási-, Berkesi-félékre tízszer-hússzor, ha nem ötvenszer nagyobb az igény, mint az igazi írókra. Az új élvezet hódítása s a rossz, élvezeti szerül tálalt irodalom circulus vitiosusba került, egyik a másikat fokozza. A modernség, időszerűség igéje pedig a gyors utánzó megdicsőülését, az eleven, divaton kapók presztízsét szolgálja: a magyar irodalmat egy magyar nyelvű irodalom szorítja ki.

Ha volt olyan reményünk, hogy a Kelet-Európa felé fordult érdeklődés rést nyit nekünk is, amelyen át a figyelmet az irodalmunk s azon át a magyarság szorongatott helyzetére felhívhatjuk, ~~ez végleg meghiúsult~~. Tapasztalhattad; mint zárták el minden ilyen jeladás előtt az utat; utazó ügynökök hogy vitték szét s adták itthonról is a gyilkos információkat; a Déry-Háy-Lukács-falon, Bécsben láttuk, nem lehet áttörni; a magyar irodalom az egész európai civilizációt átszövő szellemiségnek lett egyik fedőneve. Népünk úgy fog megfulladni, hogy egy kiáltást sem hallathat; azok beszélnek helyette, akik a levegőt el-fogják előle.

E mellett a fuldoklás mellett, melyről nem is tudja pontosan az ember, hogy [...] végrehajtott gyilkosság vagy a százados, egyre növvő tehetetlenség öngyilkossága-e, egy hatvanöt éves ember egyéni sorsa: csak epizód. Persze hogy engem gyűlölnék a legjobban – akiben a fulladóval szemben az életösztone maradt legtovább épen, de akin át a világ is fölfedezhetne bennünket. A fájdalom inkább az, hogy a hangulatcsinálás (melyről a Veres Péter-interjúban beszéltek) milyen sikert ért el velem szemben is, főleg a fiatal írók körében. Akármilyen ismeretlenségben, mellőzésben hal el egy ép nép [szép?]írója, meglehet a reménye, hogy a szellem öntisztulása előbb-utóbb föl[...]ti, helyére állítja – én ma még ismert, olvasott vagyok, de semmi kétségem sem lehet aziránt, hogy az idegen érdek s a [kortársi?] gyűlölet összefogása igen hamar kiszorítja a nemzet tudatából. Persze mit jelent ez amellet, hogy az egész nemzet alaktalan csürhévé esik össze, s egy másik nép táptalaja [?].

*

Ez az a kép, amelyet negyven éve tartó izzó küzdelmem eredményeként a sír felé magammal viszek. Ha van, ami ezt a fájdalmat enyhíti: az a derű ez, amely kettőnk viszonyát életének ebben az utolsó fejezetében beragyogja. Te, aki bátran kockáztató szerelmekkel az élet örömét megismerttetted velem, s hat gyermeket szülve, a család melegét s biztonságát varázsoltad körém – most, amikor testem pusztulása összeszokott, a lélek viharában is összetartó terveink közt szakadékot nyithatott volna – tisztaságod, kedélyed, a múltat szépnek megőrző emlékezeted jóvoltából – szinte egy kései szerelemmel veszel körül, aki azt már csak a napról napra növvő hanyatlás látványával tudja meghálálni. Nemcsak azt a tudatot kapom tőled, hogy egy jó ember, nagy szívvel, mellette éltem le mégis az életem – hanem hogy én se lehettem olyan hitvány, mint mondják, ha annyi viszontagság után ekkora szeretetet őriztél még a bőségedbe bevont árvafiú s ekkora megértést veszített ügye iránt.

Szép lenne, ha ez a szeretet fő szólamává válhatna hátralevő napjaimnak. Az írás föladata után az én törekvésem csak íróságom érzelmi elfelejtése lehet; azoknak az indulatoknak a lecsapolása, amelyet az írói pálya hagyott bennem – lellem elkészítése tehát olyasformán, ahogy azt üdvösséggarca végén az Isten szemé elé készülő keresztény képzelhette. Ez a megtisztulás, utolsó katharizis szárnyalóbb lehetne, ha a kiállt kínoknak a szerelem diadala segítene fölébe ke-

rülni. De ehhez az kellene, hogy te is az én haldoklásomhoz idomulj – életbe kapaszkodásod lazítsd. S ezt nem kívánhatom. Nemcsak azért, mert természeted ellen volna, mert egy nagy család feje vagy, s egy fél tucat embernek – kenguru gyerekeidnek – kell adnod a védelmet, örömet, meleget, hanem mert ha azt végig tudnád csinálni, túl nagy hiányt, ürességet hagynék az életedben. Épp ezért csak arra kérlek, tekints, amíg a kórház vagy az égetőkamra át nem vesz, engem is védeneid, gyerekeid vagy inkább unokáid egyikének, s ne iparkodj ebben a megtisztulásban, melyhez végre is elegendő jogot szereztem, kapcsolatok erőltetésével, bécsi utakkal, írói pályám folytatására unszolással, megakadályozni. Én igyekszem ezt a készülődést optimista tekintetek elől spanyolfal mögé rejteni – s jószágot, elnézéseidet egy [...] utolsó percig tartó szeretettel meghálálni.

*

Tudod, hogy 230–240-es vérnyomással küzdök – s nehezen megy a fogalmazás. Nem is igen hiszem, hogy egy újabb karácsonyi levélre fut még erőmből. Az, hogy az életbe általad – a szellemi vállalkozások örömeibe hivatásom révén – belekóstolhattam: elég bér énnekem, ilyen igénytelen ember nem várhatott még ennyit sem. A sorsodat – azok sorsát, akiket mi szólítottunk e mostoha világra – persze szeretném, szerettem volna biztosítottabbnak látni; ezért próbáltam az én pesszimizmusomból, aggodalmasságból valamit még a legutóbb is átoltani beléd. Most már ezt a harcot is feladom: a te családanyai ösztönödre bízom őket és magunkat, és óhajom annyi: hogy ne kelljen rossz napjaitokat megélnem. Bocsásd meg a fájdalmakat, s őrizd meg, ami szép volt!

Laci

